

[https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-33\(62\)-227-241](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-33(62)-227-241)

УДК 378.091.12.011.3-051:316.663-044.922(477)

Чаусов Іван Анатолійович,

здобувач ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – Психологія

кафедри психології та особистісного розвитку

Навчально-наукового інституту менеджменту та психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Київ, Україна.

chausov218@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПЕЦИФІКИ ДІЯЛЬНОСТІ, РОЛІ ТА ФУНКЦІЙ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто процес трансформації специфіки діяльності, ролей та функцій викладача вищої школи в умовах сучасних освітніх змін. Показано, що глобалізація, цифровізація, компетентнісний підхід та інтеграція у європейський освітній простір обумовлюють переосмислення традиційної моделі викладацької діяльності. Визначено, що сучасний викладач переходить від ролі транслятора знань до ролей фасилітатора, модератора, наставника та дослідника, що зумовлює суттєве оновлення його професійних функцій. Психологічні дослідження трансформації специфіки діяльності та ролі викладача вищої школи свідчать про необхідність комплексного підходу до професійного розвитку, що включає когнітивні, емоційні та мотиваційні аспекти. Окреслено специфіку змін: інформаційна функція набуває спрямованості на розвиток критичного мислення та інформаційної культури; організаторська – на створення умов для самостійної й колективної діяльності студентів; трансформаційна – на формування практично значущих компетентностей; орієнтовно-регулятивна – на індивідуалізацію освітніх траєкторій; мобілізуюча – на стимулювання самонавчання, креативності й саморозвитку. Успішна адаптація до нових ролей потребує не лише оволодіння новими технологіями та методами, а й глибокої психологічної перебудови професійної ідентичності, розвитку емоційного інтелекту та формування нової системи професійних цінностей. Особливу увагу приділено аналізу психологічних бар'єрів, що ускладнюють адаптацію викладачів до нових ролей. Виокремлено когнітивні, емоційні та мотиваційні бар'єри. Зроблено висновок, що ефективна адаптація викладачів

вищої школи до нових соціально-професійних ролей можлива за умови поєднання організаційних, психологічних та методичних заходів. Підкреслено необхідність розвитку цифрових і педагогічних компетентностей, створення сприятливого емоційного клімату та забезпечення підтримки й визнання з боку адміністрації навчальних закладів. Стаття має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки результати можуть бути використані для вдосконалення програм підготовки та підвищення кваліфікації викладачів, розробки стратегій професійного розвитку та формування політики підтримки персоналу у вищій школі.

Ключові слова: викладач вищої школи; специфіка діяльності; ролі; функції; бар'єри трансформації.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. Реформування системи вищої освіти України відбувається у парадигмі євроінтеграційних процесів та відповідності викликам постіндустріального суспільства, що характеризується потребою у висококваліфікованих фахівцях з розвиненими громадянськими компетентностями. Сучасна система вищої освіти перебуває у стані кардинальних структурно-функціональних трансформацій, детермінованих процесами глобалізації, цифрової трансформації освітнього простору, переходом до економіки знань та імплементацією компетентнісно-орієнтованого підходу в освітній діяльності.

У зазначених умовах відбувається концептуальне переосмислення професійної ідентичності викладача вищої школи: традиційна модель трансляції знань трансформується у багатофункціональну діяльність, що включає фасилітацію освітнього процесу, менторство, інноваційну педагогічну практику та партнерську взаємодію із здобувачами освіти. Сучасний викладач вищої школи постає як суб'єкт особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії, що реалізує принципи гуманізації освітнього процесу та стимулює розвиток навичок безперервної самоосвіти у студентів.

Професійна діяльність викладача вищої школи характеризується необхідністю динамічної адаптації до змінних умов освітнього середовища, що забезпечує ефективність педагогічного впливу, досягнення результативності у науково-дослідницькій діяльності та засвоєння інноваційних педагогічних технологій. Зокрема, актуалізуються компетентності у сфері дистанційного навчання, розробки та впровадження масових відкритих онлайн-курсів (МООК), використання інформаційно-

комунікаційних технологій в освітньому процесі, застосування змішаного навчання (blended learning) та адаптивних освітніх систем.

Окреслені тенденції зумовлюють необхідність не лише методологічної модернізації педагогічної діяльності, а й фундаментального переосмислення його специфіки його діяльності, його ролевих характеристик у контексті формування освітньо-наукового середовища, орієнтованого на розвиток критичного мислення, креативності та інноваційного потенціалу здобувачів вищої освіти.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Трансформація функціонально-ролевих характеристик викладача у контексті модернізації вищої освіти становить предмет інтенсивних наукових досліджень у сучасній психолого-педагогічній науці. Реформування освітньої системи України супроводжується кардинальним переглядом кваліфікаційних вимог та професійних стандартів діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Науковий дискурс характеризується мультиаспектністю дослідницьких підходів до означеної проблематики. Значна кількість досліджень присвячена компаративному аналізу міжнародного досвіду трансформації ролі викладача (Г. М'ясоїд, 2015; Ю. Яковенко, О. Корзюк, 2020), що дозволяє ідентифікувати найбільш ефективні моделі професійної діяльності та адаптувати їх до специфіки національного освітнього контексту. Окрему групу наукових праць становлять дослідження інноваційних концептуальних підходів до розуміння професійної ідентичності викладача, зокрема концепцій викладача-фасилітатора та викладача-коуча (С. Романова, 2010; Н. Волкова, А. Степанова, 2018), які відображають парадигмальний зсув від авторитарної до демократичної педагогічної взаємодії.

Актуальним напрямом наукових розвідок є систематизація сучасних вимог до професійної компетентності викладача вищої школи (Н. МIRONЧУК), що включає не лише традиційні педагогічні та наукові компетентності, а й цифрову грамотність, міжкультурну комунікацію, навички проєктного менеджменту та здатність до інноваційної діяльності.

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, дана проблематика потребує подальшого поглибленого вивчення, оскільки професійна діяльність викладача у сучасних соціокультурних умовах характеризується високим ступенем динамічності, поліфункціональності та інтенсифікації трудових процесів. Багатоаспектність викладацької діяльності охоплює педагогічну, науково-дослідницьку, методичну, виховну,

консультаційну та адміністративну складові, що вимагає від фахівця володіння широким спектром професійних компетентностей. Таким чином, специфіка сучасної викладацької діяльності полягає у її трансформації від статичної передачі знань до динамічного фасилітування навчального процесу, що вимагає кардинальної переорієнтації професійної підготовки та системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження – охарактеризувати специфіку діяльності і нові соціальні ролі викладача закладу вищої освіти в Україні на сучасному етапі розвитку держави і суспільства.

Ключові **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан наукового дискурсу щодо трансформації специфіки, ролі та функцій викладача вищої школи у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній літературі.
2. Систематизувати інноваційні ролі та функції сучасного викладача вищої школи (фасилітатор, ментор, коуч, модератор, тьютор, розробник цифрового контенту тощо).

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

Традиційно праця викладача закладу вищої освіти являє собою свідому та цілеспрямовану діяльність, спрямовану на навчання, виховання й розвиток студентської молоді. Вона має двоєдиний характер – спеціально-пізнавальний та соціально-виховний, що виступають найважливішими передумовами ефективності педагогічної діяльності. Обидві ці передумови доцільно розглядати у взаємозв'язку та органічній єдності.

До *основних видів професійної діяльності викладача закладу вищої освіти* належать: освітня, методична, наукова (науково-технічна, мистецька) та організаційна діяльності.

Спеціальна характеристика викладацької праці відображає її включеність у систему суспільного поділу праці, тоді як соціально-виховний аспект безпосередньо пов'язаний з ідеологічними засадами суспільства. Професійна діяльність викладача має низку *специфічних особливостей*, зокрема:

1. Вона ґрунтується на сукупності фізичних та інтелектуальних здібностей педагога, що забезпечують результативність його освітньої та виховної діяльності. Провідне місце серед цих здібностей посідають організаторські.

2. Об'єкт педагогічної діяльності водночас виступає і суб'єктом цієї діяльності. Активність студентів як суб'єктів освітнього процесу значною мірою визначається рівнем їхніх організаційних знань і вмінь.

3. Засоби педагогічної діяльності мають переважно духовний характер, що зумовлює їхню своєрідність.

4. Педагогічна діяльність відзначається специфікою взаємозв'язків між трьома підсистемами: сукупністю інтелектуальних і фізичних ресурсів педагога, особистісними характеристиками об'єкта праці та структурою й засобами професійної діяльності.

Отже, діяльність викладача вищої школи становить висококваліфіковану інтелектуальну працю, спрямовану на підготовку й виховання фахівців вищої кваліфікації для різних сфер суспільного життя, формування інтелектуальної еліти та української інтелігенції. У ній органічно поєднані наукова ерудиція й педагогічна майстерність, висока загальна культура та інтелектуальна й моральна зрілість, усвідомлення професійного обов'язку та почуття відповідальності.

Функціональна структура діяльності викладача закладу вищої освіти охоплює такі функції:

- *організаторську* – спрямовану на керівництво пізнавальною діяльністю студентів;
- *інформаційну* – передачу сучасних наукових знань;
- *трансформаційну* – перетворення суспільно значущого знання на індивідуальний акт пізнання студента;
- *орієнтовно-регулятивну* – формування структури знань і умінь студентів відповідно до логіки наукового матеріалу;
- *мобілізуючу* – активізацію процесів самовиховання, саморозвитку та самоствердження особистості.

Трансформації специфіки, ролі та функцій викладача вищої школи пов'язані з комплексом соціальних, культурних, економічних та технологічних факторів, серед яких ключовими є: *глобалізаційні процеси*, обумовлені інтеграцією у світовий освітній і науковий простір, участю у міжнародних проєктах, академічною мобільністю здобувачів освіти і викладачів; *компетентнісна парадигма освіти*, пов'язана з переорієнтацією з передачі знань на формування професійних і соціальних компетентностей, здатністю до критичного мислення та практичного застосування знань; зміна ролі здобувача вищої освіти з пасивного об'єкта до активного суб'єкта освітнього процесу, що вимагає від викладача функцій наставника, фасилітатора та координатора; *інтердисциплінарності і інтеграція знань*, обумовлені необхідністю формувати у здобувачів освіти

здатності поєднувати знання з різних галузей, мислити системно й комплексно; *зростання соціального запиту на інновації*, оскільки суспільство потребує фахівців, здатних швидко адаптуватися до змін, впроваджувати нові технології та брати на себе відповідальність у професійній діяльності; *Європейські стандарти та Болонський процес, що сприяли* запровадженню модульно-рейтингової системи, академічної мобільності, системи забезпечення якості освіти, що змінює роль і завдання викладача; *культурно-ціннісні зміни*, які полягають у зростанні значення гуманістичних цінностей, академічної доброчесності, партнерської взаємодії між викладачем і студентом; *цифровізація та інформатизація суспільства*, що полягають в активному використанні електронних освітніх платформ, дистанційних та змішаних форм навчання, потребі у розвитку цифрової грамотності викладачів і здобувачів освіти.

Аналіз сучасного стану наукового дискурсу щодо *трансформації специфіки, ролі та функцій викладача вищої школи* показав, що західноєвропейські дослідження концентруються на концепції «викладача-дослідника» (*teacher-researcher*), розробленій Д. Шоном, який обґрунтовує важливість рефлексивної практики та дослідницької діяльності як основи професійного розвитку. Дж. Ноулз розвиває андрагогічну модель навчання, де викладач виступає фасилітатором самонавчання дорослих.

Американська наукова школа представлена працями К. Роджерса, який розробляє концепцію студентоцентрованого навчання та ролі викладача як психологічного супроводжувача особистісного зростання. Л. Шульман вводить поняття «педагогічного змістового знання» (*pedagogical content knowledge*) як специфічної компетентності викладача.

Концепція трансформативного навчання Дж. Мезіроу підкреслює роль викладача у стимулюванні критичного мислення та особистісних трансформацій студентів. П. Фрейре розвиває концепцію проблемно-діалогічного навчання, де викладач і студент є співдослідниками.

Теорія множинного інтелекту Г. Гарднера впливає на переосмислення ролі викладача як організатора різноманітних форм навчальної діяльності, що враховують індивідуальні особливості студентів.

Дослідження цифрової педагогіки М. Пренскі, Д. Тапскотта розглядають зміни у ролі викладача в контексті взаємодії з «цифровим поколінням», підкреслюючи необхідність технологічної грамотності та цифрового лідерства.

Для вдосконалення системи української вищої освіти зарубіжний досвід є корисним, але варто враховувати національні чинники та вітчизняний досвід. У вітчизняній психолого-педагогічній літературі проблематика трансформації ролі викладача вищої школи отримала

значний розвиток, особливо в контексті реформування освітньої системи України та євроінтеграційних процесів. Парадигмальні зміни в розумінні викладацької діяльності досліджуються у працях О. Дубасенюк, яка обґрунтовує необхідність переходу від авторитарної до гуманістичної парадигми освіти, де викладач виступає суб'єктом діалогічної взаємодії. Н. Ничкало розглядає трансформацію ролі викладача в контексті неперервної професійної освіти, підкреслюючи важливість розвитку андрагогічних компетентностей.

Компетентнісний підхід до викладацької діяльності розробляється у дослідженнях І. Зимньої, Н. Бібік, О. Пошетун, які визначають ключові компетентності сучасного викладача: предметну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-комунікативну, рефлексивну та особистісну. С. Сисоєва акцентує увагу на розвитку креативної компетентності викладача як основи інноваційної педагогічної діяльності.

Цифрова трансформація освіти та її вплив на діяльність викладача досліджується В. Биковим, М. Жалдаком, Н. Морзе, які обґрунтовують необхідність формування цифрової педагогічної компетентності та готовності до роботи в умовах змішаного навчання. О. Спірін розробляє концепцію інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень.

Інноваційні ролі викладача (фасилітатор, тьютор, коуч) досліджуються А. Алексюк, О. Кошечко, Т. Койчевою, які характеризують специфіку цих ролей та вимоги до їх реалізації в освітньому процесі. Г. Товканець розглядає викладача як агента соціальних змін у контексті розвитку громадянського суспільства.

Синтезуючи наукові підходи ми виокремили кілька *ключових тенденцій*:

- перехід від трансляційної до трансформаційної моделі викладання;
- посилення ролі викладача як фасилітатора, ментора, тьютора, модератора, едвайзера, коуча та ін.;
- інтеграція цифрових технологій в освітній процес;
- персоналізація навчання та індивідуальний супровід здобувачів вищої освіти;
- міждисциплінарність та компетентнісна орієнтація освіти.

Таким чином, у сучасних умовах розвитку освіти, науки й суспільства відбувається суттєва трансформація специфіки професійної діяльності викладача вищого навчального закладу. Ці зміни зумовлені глобалізаційними процесами, цифровізацією, зростанням мобільності здобувачів вищої освіти, поширенням компетентнісного підходу та переорієнтацією освітнього процесу на студентоцентризм.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Дослідження трансформації специфіки діяльності та ролі викладача вищої школи в контексті модернізації вищої освіти України здійснювалося з використанням комплексу теоретичних методів наукового пізнання, що забезпечили всебічний аналіз досліджуваної проблематики.

Загальнонаукові методи: аналіз та синтез (для розкладання складної системи викладацької діяльності на окремі компоненти (ролі, функції, компетентності) та їх подальшого об'єднання у цілісну концептуальну модель трансформованої професійної діяльності викладача); індукція та дедукція (для переходу від окремих проявів змін у викладацькій практиці до загальних закономірностей трансформації системи вищої освіти, а також від загальних тенденцій модернізації освіти до конкретних змін у діяльності викладача); системний підхід (для розгляду діяльності викладача як цілісної системи взаємопов'язаних елементів у контексті більш широкої системи вищої освіти та суспільних трансформаційних процесів); структурно-функціональний аналіз (для вивчення структурних компонентів викладацької діяльності та їхніх функціональних взаємозв'язків в умовах модернізації освітнього процесу).

Методологічна основа дослідження ґрунтується на принципах об'єктивності, системності, історизму та розвитку, що забезпечило комплексність та науковість проведеного теоретичного аналізу трансформаційних процесів у діяльності викладача вищої школи.

Застосування зазначеного методологічного інструментарію дозволило забезпечити теоретичну обґрунтованість, логічну послідовність та науковою достовірність результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Окреслені тенденції зумовлюють необхідність не лише методологічної модернізації викладацької діяльності, а й фундаментального переосмислення *специфіки професійної діяльності викладача*, що проявляється у кількох ключових аспектах.

Зміна парадигми педагогічної взаємодії характеризується переходом від моносуб'єктної моделі навчання до полісуб'єктної, де викладач виступає не домінантним джерелом знань, а координатором освітнього процесу. Це передбачає розвиток навичок горизонтальної комунікації, створення колаборативного освітнього середовища та стимулювання студентської автономії у здобутті знань.

Диверсифікація професійних ролей викладача вищої школи включає одночасне виконання функцій ментора, тьютора, модератора онлайн-дискусій, розробника цифрового контенту, координатора проєктної діяльності та консультанта з питань професійного розвитку. Така багатфункціональність вимагає постійного розширення компетентнісного профілю та гнучкості у переключенні між різними видами діяльності.

Технологізація освітнього процесу трансформує традиційні форми організації навчання, впроваджуючи елементи віртуальної та доповненої реальності, штучного інтелекту, адаптивних навчальних систем та персоналізованих освітніх траєкторій. Викладач має опановувати цифрові інструменти не як допоміжні засоби, а як інтегральні компоненти педагогічної діяльності.

Міждисциплінарність та інтеграційність стають домінантними принципами організації освітнього процесу. Сучасний викладач закладу вищої освіти має володіти не лише глибокими знаннями у своїй предметній галузі, а й розуміти міжпредметні зв'язки, глобальні тренди розвитку науки та здатність інтегрувати знання з різних дисциплін у контексті розв'язання комплексних практичних завдань.

Персоналізація навчання вимагає від викладача здатності діагностувати індивідуальні особливості пізнавальних процесів здобувачів вищої освіти, їхні професійні інтереси та життєві цілі, розробляти диференційовані навчальні маршрути та забезпечувати індивідуальний супровід освітньої траєкторії кожного здобувача.

Глобалізація освітнього простору передбачає готовність викладача вищої школи до роботи в умовах академічної мобільності, міжнародної співпраці, полікультурного освітнього середовища та володіння навичками міжкультурної комунікації. Це включає участь у міжнародних освітніх проєктах, онлайн-колаборації з зарубіжними колегами та інтеграцію глобального контексту у локальний освітній процес.

Безперервність професійного розвитку стає не додатковою, а обов'язковою характеристикою викладацької діяльності. Швидкість змін у науці, технологіях та суспільстві вимагає постійного оновлення знань, освоєння нових методик та технологій, участі у професійних спільнотах та реалізації власних дослідницьких проєктів.

Таким чином, *специфіка сучасної викладацької діяльності* полягає у її трансформації від статичної передачі знань до динамічного фасилітування освітнього процесу, що вимагає кардинальної переорієнтації професійної підготовки та зміни ролей і функцій викладачів закладів вищої освіти.

Аналізуючи *нові ролі викладача вищої школи* у сучасних умовах, ураховуючи світовий досвід, ми бачимо в ньому *інтерпретатора інформації, модератора, фасилітатора, тьютора, координатора, коуча* тощо. Викладач стає провідником у середовищі знань, консультантом і координатором освітнього процесу. Виступає не лише фахівцем, а й носієм культурних, моральних та громадянських цінностей, здатним формувати в студентів соціальну відповідальність. Відповідно посилюється науково-дослідницька складова, оскільки ефективність освітнього процесу прямо залежить від участі викладача у наукових дослідженнях та впровадженні їхніх результатів у практику.

Сутність *ролі фасилітатора* полягає у створенні оптимальних умов для самонавчання та самостійного конструювання знань студентами. Викладач-фасилітатор не передає готові знання, а стимулює пізнавальну активність, забезпечує психологічно комфортне освітнє середовище та підтримує мотивацію до навчання. *Менторство в освітньому контексті* передбачає довгострокові відносини підтримки, де досвідчений викладач сприяє професійному та особистісному розвитку студента через передачу досвіду, мудрості та неформальних знань. *Коучинг в освіті* орієнтований на розкриття внутрішнього потенціалу студентів, розвиток їхньої самоефективності та досягнення конкретних навчальних і професійних цілей через структурований діалог та цілеспрямовану підтримку. *Модерація освітнього процесу* передбачає професійне управління групою взаємодією, забезпечення ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу та досягнення навчальних цілей через структуровану групову роботу. *Тьюторство* як педагогічна практика спрямоване на індивідуальний супровід освітньої траєкторії студента, врахування його особливих потреб, інтересів та можливостей для максимального розкриття потенціалу. *Цифрова трансформація освіти* вимагає від викладача компетентностей у створенні інноваційного освітнього контенту, що використовує можливості сучасних технологій для підвищення ефективності навчання.

Трансформація ролей безпосередньо зумовлює зміни *функцій викладача вищої школи*. Нового змісту набуває *інформаційна функція*, акцент зміщується з передачі знань на розвиток інформаційної грамотності та навичок критичного мислення студентів. Через необхідність керувати індивідуальною та групою діяльністю здобувачів освіти у різних освітніх середовищах (аудиторних, дистанційних, змішаних) посилюється *організаторська функція*. *Трансформаційна функція* набуває інноваційного характеру, передбачаючи формування в здобувачів освіти здатності

застосовувати знання у нестандартних умовах, інтегрувати теорію з практикою. Завдяки необхідності індивідуалізації та персоналізації навчання розширюється *орієнтовно-регулятивна функція*. Набуває особливої ваги *мобілізує функція*, оскільки викладач має стимулювати самонавчання, розвиток лідерських якостей, креативність та професійну автономність здобувачів вищої освіти.

Таким чином, трансформація ролей і функцій викладача вищої школи полягає у переході від передачі знань до організації умов для розвитку особистості здобувача вищої освіти, що забезпечує формування конкурентоспроможного, соціально відповідального та мобільного фахівця.

Дослідження психологічних особливостей адаптації викладачів вищої школи до нових ролей засвідчило наявність низки *бар'єрів*, які ускладнюють процес трансформації професійної діяльності. Вони проявляються на когнітивному, емоційному та мотиваційному рівнях.

До когнітивних бар'єрів належать: стійкі стереотипи щодо традиційної ролі викладача як виключного транслятора знань, що перешкоджають усвідомленню необхідності фасилітаторської та модераторської функцій; опір змінам та інноваціям, обумовлений невизначеністю й невпевненістю у власних можливостях; недостатність цифрових компетентностей, що ускладнює ефективне використання нових освітніх технологій.

Емоційні бар'єри виявляються у: підвищеній тривожності щодо впровадження цифрових технологій та нових форм організації освітнього процесу; страху втрати професійного авторитету внаслідок зміни ролей викладача та переходу до більш партнерських моделей взаємодії зі студентами; емоційному вигоранні, зумовленому надмірним професійним навантаженням та необхідністю постійної адаптації до нових умов.

Мотиваційна сфера характеризується такими бар'єрами: зниження внутрішньої мотивації до професійного самовдосконалення у разі відсутності позитивного підкріплення результатів; неузгодженість особистісних і професійних цілей, що може породжувати внутрішні конфлікти та відчуття незадоволеності професійною діяльністю; відсутність належної зовнішньої підтримки й визнання, що знижує відчуття значущості професії та демотивує викладачів до подолання труднощів адаптації.

Таким чином, психологічні бар'єри виступають істотним чинником, що гальмує процес адаптації викладачів закладів вищої освіти до нових соціально-професійних ролей. Їх подолання потребує системної підтримки з боку адміністрації вищої школи, розвитку цифрових і педагогічних компетентностей, формування сприятливого емоційного клімату та стимулювання професійної мотивації.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

Трансформація специфіки діяльності, ролей та функцій викладача вищої школи є закономірною реакцією на глобалізаційні, соціально-економічні та технологічні зміни в сучасному суспільстві.

Специфіка педагогічної діяльності зазнала суттєвих змін: від домінування трансляційної функції до формування студентоцентрованої моделі навчання, інтеграції цифрових технологій, міждисциплінарності та інноваційності. Роль викладача трансформується від традиційної моделі «джерело знань» до багатовимірної ролі фасилітатора, модератора, наставника, дослідника й соціокультурного лідера, що передбачає розвиток партнерських взаємин зі студентами. Функції викладача також зазнали змін: інформаційна функція орієнтована на розвиток інформаційної грамотності та критичного мислення; організаторська – на забезпечення самостійної та колективної діяльності студентів; трансформаційна – на формування практично значущих компетентностей; орієнтовно-регулятивна – на індивідуалізацію навчання; мобілізуюча – на стимулювання самонавчання, саморозвитку та креативності.

Виявлені психологічні бар'єри адаптації (когнітивні, емоційні, мотиваційні) свідчать про складність процесу переходу до нових професійних ролей. Їх подолання можливе за умови цілеспрямованої підтримки викладачів, розвитку цифрових і педагогічних компетентностей, збереження емоційного благополуччя та підвищення внутрішньої мотивації.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення ефективних стратегій професійного розвитку викладачів вищої школи в умовах освітніх трансформацій, а також на вивчення ресурсів, що сприяють подоланню психологічних бар'єрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] Н. П. Волкова, А. А. Степанова, «Фасилітатор як важлива позиція сучасного викладача вишу», *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, № 1(15), с. 228–234, 2018.
- [2] В. О. Гринько, «Особливості педагогічної діяльності викладача вищої школи у сучасну епоху», *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Педагогічні науки*, № 17, с. 166–173, 2012. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/UFLGxW> Дата звернення: Квіт. 10, 2025.
- [3] О. Г. Гунченко, «Імідж викладача вищої школи», *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, № 4(63), с. 79–85, 2014.

- [4] Л. Д. Зеленська, «Викладач вищого навчального закладу в умовах сучасних викликів», на методологічному семінарі НАПН України Особистість в умовах кризових викликів сучасності. Київ, 2016, с. 269–274. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/pyHxXc> Дата звернення: Квіт. 10, 2025.
- [5] Г. І. М'ясоїд, «Сучасні вимоги до викладача вищої школи: огляд тенденцій світової педагогічної практики», *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 3(47), с. 107–113, 2015.
- [6] Н. М. Мирончук, «Професійна діяльність викладача вищої школи: суспільні виклики та проблеми змісту підготовки», у *Професійна освіта: андрагогічний підхід*; О. А. Дубасенюк, Ред. Житомир, Україна : Видав. О. О. Євенок, 2018, с. 146–172. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/uFeGpl> Дата звернення: Квіт. 10, 2025.
- [7] В. Л. Ортинський, *Педагогіка вищої школи*. Київ, Україна : Центр учбової літ-ри, 2009.
- [8] С. М. Романова, «Коучінг як нова технологія в професійній освіті», *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка, психологія»*, № 3, с. 83–97, 2010.

Матеріал надійшов до редакції 10.07.2025 р.

TRANSFORMATION OF THE SPECIFICITY OF ACTIVITIES, ROLES, AND FUNCTIONS OF UNIVERSITY TEACHERS IN THE CONTEXT OF THE MODERNIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Ivan Chausov,

PhD student specialty 053 – Psychology

Department of Psychology and Personal Development

Educational and Scientific Institute of Management and Psychology

SIHE «University of Educational Management».

Kyiv, Ukraine.

chausov218@gmail.com

Abstract. The article examines the process of transformation in the specificity of activities, roles, and functions of university teachers under the conditions of contemporary educational change. It is shown that globalization, digitalization, the competency-based approach, and integration into the European educational space necessitate a rethinking of the traditional model of teaching activity. It is determined that the modern university teacher shifts from the role of a knowledge transmitter to those

of facilitator, moderator, mentor, and researcher, which leads to a substantial renewal of professional functions. Psychological studies of the transformation of teachers' roles and activities indicate the need for a comprehensive approach to professional development, including cognitive, emotional, and motivational aspects. The specificity of these changes is outlined: the informational function is directed toward developing critical thinking and information culture; the organizational function focuses on creating conditions for independent and collective student activity; the transformational function aims at shaping practically significant competencies; the orientational-regulatory function ensures the individualization of educational trajectories; the mobilizing function emphasizes self-learning, creativity, and self-development. Successful adaptation to new roles requires not only mastering new technologies and methods but also a profound psychological restructuring of professional identity, the development of emotional intelligence, and the formation of a new system of professional values. Special attention is given to the analysis of psychological barriers that complicate teachers' adaptation to new roles. Cognitive, emotional, and motivational barriers are distinguished. It is concluded that effective adaptation of university teachers to new socio-professional roles is possible through the combination of organizational, psychological, and methodological measures. The necessity of developing digital and pedagogical competencies, creating a favorable emotional climate, and ensuring support and recognition from higher education administration is emphasized. The article has both theoretical and practical significance, as its results can be used to improve teacher training and professional development programs, to design strategies for professional growth, and to shape policies for staff support in higher education.

Key words: higher education teacher; specifics of activity; roles; functions; barriers to transformation.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] N. P. Volkova, A. A. Stepanova, «Fasylytator yak vazhlyva pozytsiia suchasnoho vykladacha vyshu», *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykholohiia»*, № 1(15), s. 228–234, 2018. (in Ukrainian).
- [2] V. O. Hryenko, «Osoblyvosti pedahohichnoi diialnosti vykladacha vyshchoi shkoly u suchasnu epokhu», *Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky. Pedahohichni nauky*, № 17, s. 166–173, 2012. [Elektronnyi

- resurs]. Dostupno: <https://is.gd/UFLGxW> Data zvernennia: Kvit. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [3] O. H. Hunchenko, «Imidzh vykladacha vyshchoi shkoly», Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka, № 4(63), s. 79–85, 2014. (in Ukrainian).
- [4] L. D. Zelenska, «Vykladach vyshchoho navchalnoho zakladu v umovakh suchasnykh vyklykiv», na metodolohichnomu seminarі NAPN Ukrainy Osobystist v umovakh kryzovykh vyklykiv suchasnosti. Kyiv, 2016, s. 269–274. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/pyHxXc> Data zvernennia: Kvit. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [5] H. I. Miasoid, «Suchasni vymohy do vykladacha vyshchoi shkoly: ohliad tendentsii svitovoi pedahohichnoi praktyky», Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, № 3(47), s. 107–113, 2015. (in Ukrainian).
- [6] N. M. Myronchuk, «Profesiina diialnist vykladacha vyshchoi shkoly: suspilni vyklyky ta problemy zmistu pidhotovky», u Profesiina osvita: andrahohichni pidkhid; O. A. Dubaseniuk, Red. Zhytomyr, Ukraina : Vydav. O. O. Yevenok, 2018, s. 146–172. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/uFeGpl> Data zvernennia: Kvit. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [7] V. L. Ortynskyi, Pedahohika vyshchoi shkoly. Kyiv, Ukraina : Tsentr uchbovoi lit-ry, 2009. (in Ukrainian).
- [8] S. M. Romanova, «Kouchinh yak nova tekhnolohiia v profesiinii osviti», Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia «Pedahohika, psykholohiia», № 3, s. 83–97, 2010. (in Ukrainian).

Retrieved July 10, 2025

Reviewed August 10, 2025

Published September 24, 2025

отримано

рецензовано

опубліковано

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

© Ivan Chausov, 2025